

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

MONASTERY ARCHITECTURE CONSERVATION OF MONASTERIES AT BANG PA-IN DISTRICT IN PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

พระธีรภูมิ ธนิสโร

Phra Theerawut Thanisaro

วัดธรรมนาวา พระนครศรีอยุธยา

Wat Thammanawa, Phra Nakhon Si Ayutthaya

Corresponding Author E-mail: supakorn.changthom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไปของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัด 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัด และ 3. นำเสนอการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณโดยแบบสอบถามที่ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 จากกลุ่มตัวอย่าง 194 รูป สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูป หรือคน โดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.53$, $S.D.=0.50$) 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า หลักการบริหาร 4M มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ร้อยละ 86.2 และหลักอิทธิบาท 4 มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ร้อยละ 73.5 และ 3. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า 3.1 ด้านการดูแลรักษา 3.2 ด้านการปกป้องคุ้มครอง 3.3 ด้านการเสริมความมั่นคง และ 3.4 ด้านการใช้ประโยชน์ การติดตามความเสียหายและทบทวนแผนงานเป็นการเอาใจใส่และปกป้องสถาปัตยกรรม หากพบความชำรุดจะซ่อมแซมหรือเสริมโครงสร้าง ใช้วัสดุ

*Received September 11, 2025; Revised November 2, 2025; Accepted November 9, 2025

ใกล้เคียงของเดิม ดำเนินการอย่างเป็นระบบและโปร่งใส และกรณีสร้างใหม่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ในการใช้สอย โดยผ่านการประชุมร่วมกับหน่วยงานและชุมชน เพื่อให้สถาปัตยกรรมคงทนถาวร

คำสำคัญ: การอนุรักษ์; สถาปัตยกรรม; อำเภอบางปะอิน

Abstract

Objectives of this research were: 1. To study the general condition of monastery architectural conservation, 2. To examine the factors influencing the conservation of monastery architecture, and 3. To propose strategies for conserving monasteries architecture at Bang Pa-In District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The research employed a mixed-methods approach. The quantitative study used a questionnaire with a reliability coefficient of 0.97, administered to a sample of 194 respondents. The statistical analyses included frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. The qualitative study collected data through in-depth interviewing 10 key informants and analyzed data by the content descriptive interpretation.

The findings revealed that: 1. The overall condition of monastery architectural conservation at Bang Pa-In District was at the highest level ($\bar{X}=4.53$, S.D.=0.50); 2. Factors influencing the conservation included the 4M management principles, which had a statistically significant effect at the 0.01 level with 86.2%, and the Iddhipada 4 principles, which had a statistically significant effect at the 0.01 level with 73.5 percent; and 3. The conservation of monastery architecture encompassed four aspects: 1. maintenance, 2. protection, 3. stability enhancement, and 4. utilization. Monitoring damage and reviewing plans were considered as acts of care and protection. When deterioration was found, repairs or structural reinforcement were conducted using materials similar to the original, implemented systematically and transparently. Any new constructions were planned with consideration for practical use, through collaborative meetings with relevant agencies and the community, to ensure the long-term durability of the monasteries architecture.

Keywords: Conservation; Architecture; Bang Pa-In District

บทนำ

สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาและวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ทั้งยังบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในสังคมไทยโบราณ เช่น ในสมัยสุโขทัย สถาปัตยกรรมทางศาสนาถือเป็นปัจจัยหลักที่สะท้อนถึงความรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยมีองค์ประกอบสำคัญของวัด ได้แก่ อุโบสถ และวิหาร แม้จะมีลักษณะทางกายภาพคล้ายกัน แต่มีวัตถุประสงค์และการใช้งานที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนซึ่งสะท้อนถึงมิติของชีวิตทางศาสนาในสมัยนั้น (สันติ เล็กสุขุม, 2555)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะอำเภอบางปะอิน มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และมีความสำคัญทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม วัดในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของแต่ละยุค โดยพระราชวังบางปะอินเป็นสถานที่สำคัญที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2175-2199) เพื่อใช้เป็นที่พักประทับเมื่อเสด็จล่าสัตว์และบำเพ็ญพระราชกุศล ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียกรุง พระราชวังถูกทิ้งร้าง จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้รับการบูรณะและขยายให้ใหญ่โตกว่าเดิม โดยมีการผสมผสานศิลปะไทย จีน และยุโรป นอกจากนี้ยังมีวัดนิเวศธรรมประวัติ ซึ่งเป็นวัดสถาปัตยกรรมแบบโกธิกในสมัยรัชกาลที่ 5 และวัดชุมพลนิกายารามที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งสองแห่งล้วนสะท้อนถึงความเจริญของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในยุคหนึ่ง (สุภัทรา แสงเดือน, 2561)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยเฉพาะในประเด็นการปรับปรุงวัดให้มีความทันสมัยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งมักสวนทางกับแนวทางการคงรักษาสภาพดั้งเดิม การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง เช่น การก่อสร้างอาคารใหม่ หรือการทาสีผิดไปจากแบบดั้งเดิม อาจส่งผลให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมลดลง (นิพนธ์ พุฒากิจ, 2563) ดังนั้น การบูรณาการหลักการบริหาร 4M ได้แก่ บุคลากร เงินทุน วัสดุ และการจัดการ (สมคิด บางโม, 2545) เข้ากับหลักอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความเอาใจใส่และวิมังสา การไตร่ตรองใคร่ครวญ (ส.ม. (ไทย) 19/1179/287) จึงเป็นแนวทางที่สามารถส่งเสริมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมวัดในเขตอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และกระบวนการดำเนินงานของวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ อันจะนำไปสู่การนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระภิกษุในเขตพื้นที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 374 รูป (สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางปะอิน, 2563)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระภิกษุในเขตพื้นที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 194 รูป โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Taro Yamane (สุรพล สุษะพรหม และสุทธิรักษ์ ศรีจันทร์เพ็ญ, 2553)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 10 รูปหรือคน ได้แก่ 1. พระสังฆาธิการ จำนวน 2 รูป 2. นักวิชาการ จำนวน 2 รูป 3. ข้าราชการ จำนวน 2 คน 4. ไวยาวัจกร จำนวน 2 คน และ 5. ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยข้อมูลด้านปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ตามหลักการบริหาร 4M หลักอิทธิบาท 4 และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทั้ง 4 ด้าน

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยครอบคลุมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักการบริหาร 4M หลักอิทธิบาท 4 และแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามจากพระภิกษุในอำเภอ บางปะอิน จำนวน 194 รูป โดยตรวจสอบความสมบูรณ์และนำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม สถิติให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดเลือกแบบ เจาะจง ใช้การจดบันทึกและบันทึกเสียง ใช้เวลาสัมภาษณ์ไม่เกิน 60 นาที แล้วถอดความ และสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้ สถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบ Stepwise เพื่อทดสอบสมมติฐาน

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาโดยนำมา สังเคราะห์ จัดระบบความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดและทฤษฎีเพื่อ ตอบปัญหาการวิจัยและสร้างองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพทั่วไปของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของ วัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

หลักการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม	ระดับการมีส่วนร่วม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า
1. ด้านการดูแลรักษา	4.32	0.45	มาก
2. ด้านปกป้องคุ้มครอง	4.63	0.77	มากที่สุด
3. ด้านส่งเสริมความมั่นคง	4.51	0.37	มากที่สุด
4. ด้านการใช้ประโยชน์	4.66	0.39	มากที่สุด
ภาพรวม	4.53	0.50	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพทั่วไปของการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X}=4.53$, S.D.=0.50) เมื่อพิจารณารายด้าน โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการใช้ประโยชน์ ($\bar{X}=4.66$, S.D.=0.39) ด้านปกป้องคุ้มครอง ($\bar{X}=4.63$, S.D.=0.77) ด้านส่งเสริมความมั่นคง ($\bar{X}=4.51$, S.D.=0.37) และด้านการดูแลรักษา ($\bar{X}=4.32$, S.D.=0.45)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า

ตารางที่ 2 หลักการบริหาร 4M อย่างน้อย 1 ด้านที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทฤษฎีวงจร PDCA	B	Std.Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.152	0.166		6.924	0.000
ด้านงบประมาณ	0.194	0.015	0.419	13.004**	0.000
ด้านวัสดุอุปกรณ์	0.215	0.012	0.546	17.522**	0.000
ด้านการจัดการ	0.276	0.027	0.346	10.087**	0.000

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

หลักการบริหาร 4M ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านการจัดการ ผลการวิเคราะห์พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (Multiple R) เท่ากับ 0.862 ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R Square) เท่ากับ 0.743 ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R Square) เท่ากับ 0.739 และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Std. Error) เท่ากับ 0.175

หลักการบริหาร 4M สามารถทำนายการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ร้อยละ 86.2 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านวัสดุอุปกรณ์สามารถ ทำนายได้ร้อยละ 54.6 ด้านงบประมาณ ทำนายได้ร้อยละ 41.9 และด้านการจัดการ สามารถทำนายได้ร้อยละ 34.6 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 หลักอิทธิบาท 4 อย่างน้อย 1 ด้านที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หลักสารณียธรรม 6	B	Std.Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	3.319	0.204		16.241	0.000
ด้านวิริยะ	0.112	0.043	0.167	2.599*	0.010
ด้านจิตตะ	0.046	0.023	0.122	2.005*	0.046
ด้านวิมังสา	0.109	0.044	0.160	2.499*	0.013

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

หลักอิทธิบาท 4 ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมี 3 ด้านที่สำคัญ ได้แก่ ด้านวิริยะ ด้านวิมังสา และด้านจิตตะ ผลการวิเคราะห์พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (Multiple R) เท่ากับ 0.335 ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R Square)

เท่ากับ 0.113 ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R Square) เท่ากับ 0.103 และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (Std. Error) เท่ากับ 0.324

หลักอิทธิบาท 4 สามารถทำนายการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ร้อยละ 33.5 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านวิริยะ ทำนายได้ร้อยละ 16.7 ด้านวิมังสา ทำนายได้ร้อยละ 16.0 และด้านจิตตะ สามารถทำนายได้ร้อยละ 12.2 ตามลำดับ

3. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า 1. ด้านการดูแลรักษา การดูแลสถาปัตยกรรมต้องต่อเนื่อง ตรวจสอบและทำความสะอาดสม่ำเสมอ วางแผนงานเพื่อควบคุมงบประมาณ สร้างแรงจูงใจผ่านบทบาทหน้าที่และการตัดสินใจ ส่งเสริมความยั่งยืนด้วยรางวัลหรือค่าตอบแทนพิเศษ จิตตะ จัดกิจกรรมผ่อนคลายและให้ความรู้เรื่องอนุรักษ์ ทำสัญญาร่วมงานระหว่างชุมชน หน่วยงาน และรัฐ 2. ด้านการปกป้องคุ้มครอง ปกป้องสถาปัตยกรรมด้วยกฎหมาย กำลังเจ้าหน้าที่และกิจกรรมประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจิตสำนึก ส่งเสริมความผูกพันผ่านกิจกรรมชุมชน กระตุ้นความเพียรในการทำงาน สังเกตและแก้ไขปัญหาอย่างสม่ำเสมอ ประชุมวิเคราะห์ปัญหาและหาวิธีแก้ไขร่วมกัน 3. ด้านการเสริมความมั่นคง ตรวจสอบสาเหตุความเสื่อม ปรับโครงสร้าง ใช้วัสดุใกล้เคียงของเดิม และพัฒนาระบบดูแลรักษา ส่งเสริมความชอบและถนัดในงานอนุรักษ์ อบรมและให้รางวัลสร้างแรงจูงใจ ปลุกฝังความรับผิดชอบและตรวจสอบโครงสร้าง ประชุมแก้ไขปัญหาและควบคุมคุณภาพ 4. ด้านการใช้ประโยชน์ อนุรักษ์สถาปัตยกรรมควรคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ เช่น จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและสร้างความผูกพัน ใช้สถาปัตยกรรมเป็นแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนทุนการศึกษา ส่งเสริมความยั่งยืนและเรียนรู้ทักษะใหม่ ฝึกความตั้งใจและเอาใจใส่ต่อความปลอดภัยและทรัพย์สิน จัดกิจกรรมร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ และบูรณาการหลักธรรมในงาน

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุทรสุวิทย์ ฐิตสีโล (2565) ได้วิจัยเรื่อง การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การอนุรักษ์พุทธสถานในพื้นที่ดังกล่าวประสบปัญหาด้านงบประมาณและขาดผู้เชี่ยวชาญในการให้คำปรึกษา เนื่องจากอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร แต่ถึงอย่างนั้น วัดยังคงดำเนินการดูแลรักษาและบูรณะด้วยความร่วมมือจากคณะสงฆ์และชุมชน เพื่อรักษาคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและความศรัทธาของประชาชนไว้ได้ สอดคล้องกับงานของพระครูสุกิจพัฒนวิธาน (อเนก นิยมโท)

(2565) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ประติมากรรมภายในวัดอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การอนุรักษ์ยังขาดกองทุนเฉพาะและอุปกรณ์ที่ทันสมัย รวมถึงไม่มีนโยบายส่งเสริมด้านวัฒนธรรมจากภาครัฐโดยตรง แต่พระสงฆ์ในพื้นที่มีความตระหนักและร่วมกันบริหารจัดการภายในวัดเพื่อดูแลรักษาประติมากรรมให้อยู่ในสภาพดี อันสะท้อนถึงการบริหารจัดการเชิงพุทธที่ยึดหลักความเพียรและความร่วมมือเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนา กมลนราภิรักษ์ และสุพิชชา ไตรวิชัย (2565) ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ในมิติทางสังคมและกายภาพ โดยเฉพาะเมื่อประชาชนได้รับโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินงาน ย่อมส่งผลให้การอนุรักษ์เกิดความต่อเนื่องและเกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมกัน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า หลักการบริหาร 4M และหลักอิทธิบาท 4 มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 4M ช่วยให้การวางแผน การแบ่งงานบุคลากร การระดมเงินทุน และการจัดหาวัสดุเป็นระบบ ทำให้การอนุรักษ์มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ขณะที่หลักอิทธิบาท 4 ส่งเสริมความชอบ ความพยายาม ความรู้ และความเอาใจใส่ของบุคลากรและชุมชน ช่วยสร้างความร่วมมือ แม้ขาดงบประมาณและบุคลากรเชี่ยวชาญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนตม์ น้อยพานิช (2567) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุขอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า หลักอิทธิบาทธรรมมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงานใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านแรงจูงใจ ด้านความเพียร และด้านความใฝ่รู้ โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสามารถทำนายประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรได้อย่างแม่นยำ แสดงให้เห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์ใช้ในระบบการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุดารัตน์ ประมูท (2568) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า หลักอิทธิบาท 4 ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 27.2 แสดงให้เห็นว่าการมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทำให้บุคลากรมีความตั้งใจและเอาใจใส่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์โกศล พุทฺธิโล และพระสุธีวีรบัณฑิต (โฆว์ ทสฺสนิโย) (2568) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการงานสาธารณูปการของวัดในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า การบริหารทรัพยากร

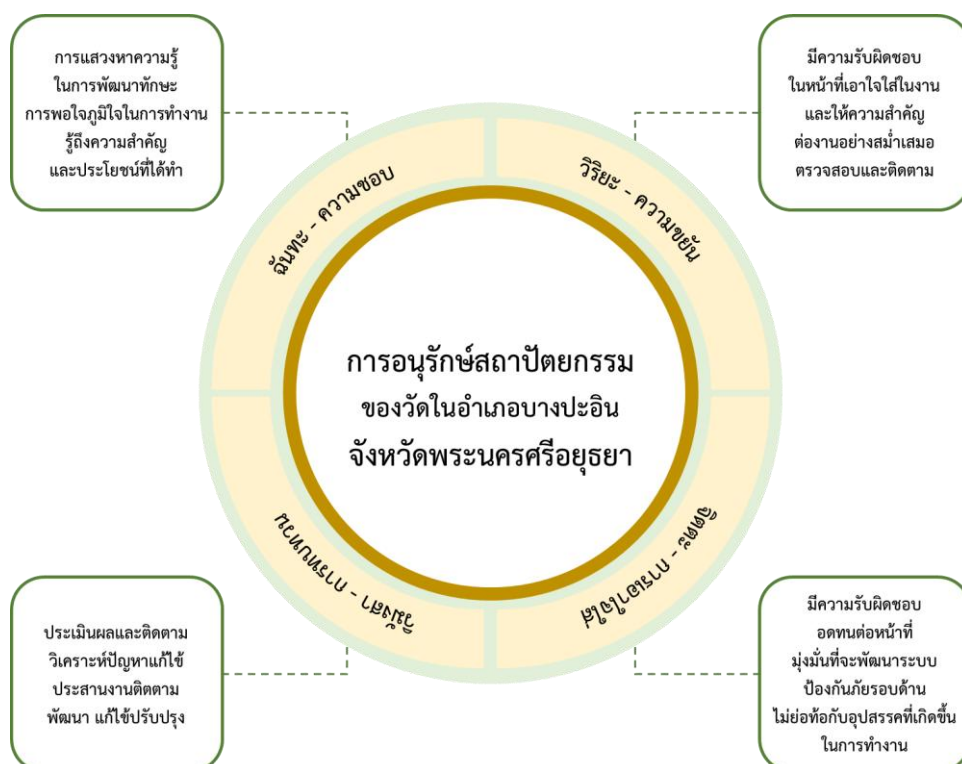
ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ (4M) มีผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ต่อประสิทธิภาพของการดำเนินงาน โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ถึงร้อยละ 86.2 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบตามหลัก 4M ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานของวัดและหน่วยงานทางศาสนา และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเมธีวชิรญาณบดินิต (ชินภัทร ฉินนาลโย) และประเสริฐธิลาว (2568) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการศาสนสถานของวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยหลัก 4M และหลักสัปปายะ 4 มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการจัดการศาสนสถานอย่างมีนัยสำคัญ โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ถึงร้อยละ 79.2 ($R = .627$, $R^2 = .792$) แสดงให้เห็นว่า การบูรณาการหลักการบริหารเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนและคุณค่าทางวัฒนธรรมของวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพควรบูรณาการหลักการบริหาร 4M เข้ากับหลักอิทธิบาท 4 และหลักการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โดยการคัดเลือกบุคลากรอย่างโปร่งใส เน้นผู้มีความรู้ ความขยัน และทักษะการสื่อสารดี พร้อมจัดสรรงบประมาณตามวัตถุประสงค์อย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่คงทนและใกล้เคียงของเดิม จัดอบรมและประเมินคุณภาพอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาวอย่างรอบคอบ ด้านแรงจูงใจและการดำเนินงาน ควรส่งเสริมผู้ที่รักงานอนุรักษ์มีความพยายามและใส่ใจในรายละเอียด ทบทวนและปรับปรุงแผนงานอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงงบประมาณ ประโยชน์ใช้สอย และความเชื่อของชุมชน ทั้งนี้ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมควรมุ่งดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ ปกป้องคุ้มครองด้วยกฎหมายและความร่วมมือจากชุมชน เสริมความมั่นคงของโครงสร้างด้วยวัสดุใกล้เคียงของเดิม และส่งเสริมการใช้ประโยชน์เชิงวัฒนธรรม เช่น การจัดกิจกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อสร้างความผูกพันระหว่างบุคลากร ชุมชน และวัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาทองทวี ชินวิโส (2564) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างยั่งยืน พบว่า การอนุรักษ์ที่ได้ผลต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งพระสงฆ์ หน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึก ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาภูมิทัศน์ให้เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมถึงการประสานงานกับกรมศิลปากรเพื่อให้การบูรณะคงคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสิทธิปัญญากร (ทองลอย ธนบุญ) และคณะ (2566) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานทางพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า โบราณสถานมีความเปราะบางและเสี่ยงต่อการ

เสื่อมสภาพจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องมีแนวทางบริหารจัดการที่ชัดเจน ครอบคลุมทั้งด้านการดูแลรักษา การป้องกันคุ้มครอง และการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เพื่อให้การอนุรักษ์เกิดความยั่งยืน และสามารถถ่ายทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์และ ศิลปวัฒนธรรมสู่คนรุ่นหลัง และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาเดชาธร สุภขโย และ ศิริโรจน์ นามเสนา (2564) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์เมือง มรดกโลกหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า การอนุรักษ์จะเกิด ประสิทธิภาพได้เมื่อมีการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์และชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของ มรดกโลก ผ่านการฝึกอบรมและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาโบราณสถานอย่าง ถูกวิธี โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการสร้างจิตสำนึกและความร่วมมือของประชาชน ในพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของงานวิจัยนี้ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการบูรณาการ ทุกภาคส่วน

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของวัดในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดองค์ความรู้ผ่านการประยุกต์แนวคิดเชิงระบบควบคู่กับหลักธรรมทางพุทธศาสนา ครอบคลุม 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการดูแลรักษา เน้นการตรวจสอบและทำความสะอาดอย่างต่อเนื่อง มอบหมายหน้าที่ตามความถนัดของบุคลากรและชุมชน ส่งเสริมฉันทะและวิริยะให้เกิดความตั้งใจและความเพียรในการดูแล

2. ด้านการปกป้องคุ้มครอง ใช้การบังคับใช้กฎหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชน และการประชุมร่วมวิเคราะห์ปัญหา เพื่อสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบตามหลักจิตตะ

3. ด้านความมั่นคง มุ่งสำรวจความเสื่อมสภาพ เสริมโครงสร้าง และควบคุมคุณภาพวัสดุ โดยประยุกต์วิมังสาในการทบทวนและปรับปรุงมาตรการให้อาคารคงสภาพเดิมและแข็งแรง

4. ด้านการใช้ประโยชน์ ส่งเสริมให้สถาปัตยกรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อสร้างบุคลากรและชุมชนที่มีจิตสำนึกดี

การติดตาม ปรับปรุง และประชุมร่วมทุกฝ่าย ทำให้การอนุรักษ์มีความยั่งยืน เกิดความต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยองค์ความรู้นี้สะท้อนการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารจัดการและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

วัดในอำเภอบางปะอิน ควรจัดทำแผนดูแลและปกป้องทรัพย์สินของวัดอย่างเป็นระบบ พร้อมประชาสัมพันธ์ให้ตระหนักถึงโทษของการบุกรุกหรือทำลายทรัพย์สิน ควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านการซ่อมบำรุงเพื่อเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสม โปรงใส่ และจัดอบรมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนเพื่อปรับปรุงหรือก่อสร้างวัดให้ตอบสนองต่อความต้องการของคนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

วัดในอำเภอบางปะอิน ควรจัดทำแผนและขึ้นทะเบียนทรัพย์สินของวัด สำรวจและบันทึกข้อมูลสถาปัตยกรรมทุกส่วนเพื่อตรวจสอบและซ่อมแซมอย่างถูกต้อง รวมถึงตรวจสอบสภาพอาคารเป็นประจำทุกปี ควรเลือกใช้วัสดุดั้งเดิมหรือใกล้เคียงของเดิมโดยช่างผู้ชำนาญ เพื่อรักษาความถูกต้องของรูปแบบสถาปัตยกรรม และจัดตั้งคณะกรรมการจากชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อร่วมกำหนดนโยบาย ดูแลการอนุรักษ์ ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา และติดตั้งระบบป้องกันความเสียหาย เช่น กล้องวงจรปิด ระบบดับเพลิง และไฟส่องสว่างในพื้นที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมุ่งศึกษาผลของการประยุกต์ใช้หลักการบริหาร 4M ในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมวัดอย่างลึกซึ้ง รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ในมิติของประชาชนและนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่สามารถบูรณาการเพื่อเสริมแนวทางการอนุรักษ์ให้มีความหลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- ธนา กมลนราภิธรรมา และสุพิชชา โตวิชัย. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 17(1), 248-265.
- ธนุต์ม น้อยพานิช. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 6(2), 46-57.
- นิพนธ์ พุกกะกิจ. (2564). *การจัดการทรัพยากรเพื่อการอนุรักษ์วัด* (พิมพ์ครั้งที่ 4). พระนครศรีอยุธยา: สำนักการพิมพ์กรุงศรีอยุธยา.
- พระครูสมุห์โกศล พุทธิสโร และพระสุธีวีรบัณฑิต (ไชว ทสสนิโย). (2568). การบริหารจัดการงานสาธารณูปการของวัดในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(2), 43-54.
- พระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล. (2565). การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 8(3), 99-112.
- พระครูสิทธิปัญญากร (ทองลอย ธนปญโญ) และคณะ. (2566). แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานทางพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 6(1), 15-28.
- พระครูสุกิจพัฒน์นิธาน (เอนก นิยมโท). (2565). การบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ประติมากรรมภายในวัด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 8(4), 119-132.
- พระมหาเดชาธร สุขโข และศิริโรจน์ นามเสนา. (2564). การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4(2), 41-48.
- พระมหาทองทวี ชินวิโส. (2567). รูปแบบการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างยั่งยืน. *วารสารมหาจุฬาลงกรณวิชาการ*, 8(1), 109-126.

- พระเมธีวชิรญาณบัณฑิต (ชินภัทร ฉิ่นนาลโย) และประเสริฐ ธิลาวัณ. (2568). การพัฒนาการจัดการศาสนสถานของวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดราชบุรี. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(3), 81-92.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมคิด บางโม. (2545). *องค์การและการจัดการ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒน์.
- สันติ เล็กสุขุม. (2555). *ศิลปะสู่ชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางปะอิน. (2563). *บัญชีสำรวจพระภิกษุสามเณร ประจำปี 2563*. พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบางปะอิน.
- สุดารัตน์ ประมูท. (2568). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(5), 126-139.
- สุภัทรา แสงเดือน. (2561). *วัดในอำเภอบางปะอินและบทบาททางประวัติศาสตร์*. ปทุมธานี: สำนักการพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพล สุยะพรหม และสุทธิรักษ์ ศรีจันทร์เพ็ญ. (2553). *ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.